

Seminari 3: Metodologies, recursos, tècniques, instruments per promoure la inclusió: les habilitats socials i de comunicació**Finalitat**

En aquest seminari es plantegen diferents metodologies, tècniques i tipus de recursos i instruments per tal de facilitar una atenció i intervenció des d'un punt de vista d'inclusió social i d'atenció a la diversitat funcional.

Per una banda es fa una revisió teòrica dels conceptes de comunicació i socialització, entendre com es relacionen amb el context educatiu, identificar i adquirir estratègies d'intervenció i desenvolupar un sentit crític que permeti el disseny de propostes d'intervenció per a alumnes amb diversitat funcional.

En un altre bloc s'introdueixen les bases de l'aprenentatge cooperatiu (cooperative learning), se'n veuen les principals característiques, les diferències entre treballar en grup cooperatiu i treballar en grup, es copsa l'essència dels valors cooperatius, i es proposen estratègies d'intervenció que permetin la introducció del cooperative learning a l'aula en favor de la inclusió social i la diversitat. Finalment, es plantegen els diferents aspectes a tenir en compte en el cas d'intervencions en un centre escolar pel que fa a l'atenció a estudiants amb discapacitat visual.

Per tant, al llarg del seminari els diferents continguts i activitats permeten:

- Analitzar la competència comunicativa i social en els tres sistemes educatius d'Andorra: andorrà, francès i espanyol.
- Relacionar els continguts teòrics amb la pràctica educativa.
- Identificar estratègies d'intervenció de qualitat.
- Analitzar casos reals dins l'àmbit d'actuació comunicatiu i social.
- Elaborar una proposta d'intervenció a partir d'una cas real.
- Identificar les característiques de l'aprenentatge cooperatiu i les principals estratègies i recursos per estructurar situacions d'ensenyament-aprenentatge cooperatiu.
- Analitzar els valors cooperatius que han de ser transmesos en l'aprenentatge cooperatiu, i que en són base del seu desenvolupament a l'aula.
- Analitzar les diferències entre el treball en grup cooperatiu d'altres aprenentatges grupals.
- Elaborar una proposta d'actuació en una situació-problema.
- Relacionar els continguts teòrics amb un cas pràctic (situació-problema)

Dades importants

Nombre de sessions	3 sessió presencial 3 sessions en directe en línia 2 crèdits virtuals
Durada	Inici 13 de novembre a 14 de gener
Professors del Seminari	Judith Atero Fernández Albert Irigoyen Zaragoza Marta Domènech Ribera

	Maica Cruz Pedraza
Llengua de docència	Català/Castellà
Correu dels professors	jatero@uda.ad airigoyen@uda.ad mdomenechr@uda.ad mcruzp@uda.ad
Mòdul associat	M2 Intervenció Educativa
Competència	ME-E012. Dissenyar estratègies i actuacions educatives per donar resposta a les necessitats educatives específiques de l'alumnat.
Resultat d'aprenentatge associat	ME-E012-02. Comparar diferents guies existents per desenvolupar pràctiques inclusives a diferents institucions educatives.

Descripció del seminari

Els continguts del seminari:

- Marc teòric del procés psicosocial i comunicatiu dels 0 als 12 anys.
- Diversitat funcional, habilitats socials i comunicatives.
- Competències socials i comunicatives en el context escolar.
- Marc teòric de les habilitats socials i els sistemes augmentatius i/o alternatius de la comunicació.
- Programes d'intervenció en les habilitats socials per alumnes amb diversitat funcional.
- Metodologia PECS.
- Importància de la competència emocional en el desenvolupament de les habilitats socials i comunicatives.
- L'aprenentatge cooperatiu
- Valors cooperatius
- Diferències entre treball en grup cooperatiu i treball en grup
- Principals característiques de l'aprenentatge cooperatiu
- Funcionament de l'aprenentatge cooperatiu: rol docent, rols cooperatius, avaluació
- Diferències entre cooperació i col·laboració
- Principals estratègies cooperatives: específiques, simples i complexes
- Adaptacions a l'escola
 - Recursos humans
 - Recursos tècnics
 - Modificacions organitzatives
 - Metodologia a l'aula
- Adaptacions metodològiques en les àrees curriculars
 - Llengua
 - Matemàtiques
 - Coneixement medi natural i social
 - Educació física i artística

- Llengua estrangera
- Currículum específic:
 - Optimització del funcionament visual.
 - Orientació i mobilitat
 - Habilitats de Vida Diària
 - Estimulació visual
 - Braille i la seva didàctica
 - Tiflotecnologia
 - Habilitats socials. Treball amb famílies

Metodologia

Les sessions presencials seran participatives i avaluatives. El treball *virtual* serà guiat i autònom a partir dels materials i recursos proporcionats mitjançant el campus virtual UdA.

Avaluació

Les evidències d'aprenentatge previstes:

- Dissenyar un pla d'intervenció en el context de les habilitats socials i la comunicació a partir d'un cas real d'un alumne amb diversitat funcional.
- Analitzar amb sentit crític les diferents propostes d'intervenció i proposar si s'escau millores.
- Fer una reflexió sobre com s'estan treballant actualment les habilitats socials i comunicatives als centres educatius dins l'àmbit de l'atenció a la diversitat.
- Treball escrit d'anàlisi de la competència social i comunicativa en els currículums d'educació primària en el sistema andorrà, francès i espanyol.
- Treball escrit d'anàlisi d'una bona pràctica d'intervenció en el marc de les habilitats socials.
- Treball escrit d'anàlisi d'una bona pràctica d'intervenció en el marc de la comunicació amb sistemes alternatius i/o augmentatius de la comunicació.
- Definició teòrica i definició amb transposició didàctica d'un dels valors cooperatius.
- Mapa conceptual sobre l'aprenentatge cooperatiu, a partir dels materials indicats.
- Proposta d'actuació en la situació-problema presentada: proposta d'actuació per a les famílies, proposició de l'estratègia cooperativa utilitzada a l'aula i descripció de l'estructura d'aprenentatge cooperativa creada per a la resolució de la situació-problema.

Qualificació

Indicadors d'avaluació:

- Cerca i identifica com es planteja l'aprenentatge de les habilitats socials i comunicatives en el currículum dels sistemes educatius andorrà, francès i espanyol.

- Identifica i consolida els conceptes claus d'habilitats socials i comunicatius a partir de la guia del seminari i dels diferents documents de lectura.
- Analitza i sap identificar els indicadors que fan d'una intervenció una bona pràctica, i és capaç de proposar millores si s'escau.
- Crea i dissenya activitats d'intervenció efectives en el marc de les habilitats socials i comunicatives.

Cada indicador té una valoració de 0 a 10 punts, la nota final del resultat d'aprenentatge és mitjana dels indicadors.

Material

El material que s'utilitzarà al Seminari és el següent:

Atero, J. (2022). Les habilitats socials i comunicatives. [Apunts a l'aula virtual]

Gavaldà, A. (2000). Com abordar valors cooperatius a l'ensenyament?. Cooperació Catalana, 226, 14-17. [article penjat a l'espai de recursos]

Gavaldà, A. (coord.) (2016). El treball cooperatiu. Una estratègia per ensenyar i aprendre des de les ciències socials. Publicacions Universitat Rovira i Virgili – Universitat de Vic.
<http://llibres.urv.cat/index.php/purv/catalog/book/210>

Gavaldà, A. (coord.) (2016b). El treball cooperatiu. Una estratègia per ensenyar i aprendre des de les ciències socials. Publicacions Universitat Rovira i Virgili – Universitat de Vic.
<http://llibres.urv.cat/index.php/purv/catalog/book/210>

Irigoyen, A. (2021). El treball cooperatiu en l'educació: peça clau per a la construcció d'un futur més democràtic i de participació responsable. A J.M. Pons-Altés (coord.), Ciutadania compromesa i educació. Propostes per al foment de la memòria democràtica (p. 11-26). Publicacions URV. <http://llibres.urv.cat/index.php/purv/catalog/book/483>

Domènech, M. (2022). Discapacidad sensorial visual. Intervención. [Apunts a l'aula virtual]

Bibliografia bàsica

Abadín D.A., Delgado-Santos C. I., Vígara-Cerratos A. (2010). Comunicación Aumentativa y Alternativa. Guía de referencia. Madrid: Ed. CEAPAT.

Acosta, V., Coello, A. R., Fariña, M., Lorenzo, M., Moreno, A., Novoa, T., i altres. (2007). Guía de actuaciones educativas en el ámbito de la comunicación y el lenguaje. Tenerife: Ediciones Canaricard.

Albertí, M; Romero; L. (2010). Alumnado con discapacidad visual. Barcelona: Graó

Alonso, T. P., y Repiso, E. G. V. M. (2017). Desarrollo de la habilidades sociales en niños y adolescentes con discapacidad auditiva. FIAPAS: Confederación Española de Familias de Personas Sordas, (162), 36-45.

- Beukelman, D., McGinnis, J., & Morrow, D. (1991). Vocabulary selection in augmentative and alternative communication. *Augmentative and alternative communication*, 7(3), 171-185.
- Bisquerra, R. y Pérez, N. (2007). Las competencias emocionales. *Educación XXL*. 10. 61-82.
- Brady, N. C., Bruce, S., Goldman, A., Erickson, K., Mineo, B., Ogletree, B. T., Paul, D., Ronski, M., Sevcik, R., Siegel, E., Schoonover, J., Snell, M., Sylvester, L., y Wilkinson, K. (2016). Servicios de comunicación y apoyos para personas con discapacidades graves: orientación para la evaluación y la intervención. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 121(2), 121-138.
- Caballo, V. E. (Ed.). (2014). Habilidades sociales. Fundación VECA.
- Caballo Escribano, C., y Verdugo Alonso, M. Á. (2013). Habilidades sociales. Programa para mejorar las relaciones sociales entre niños y jóvenes con deficiencia visual y sus iguales sin discapacidad. ONCE.
- Cañabate y J. Colomer (Eds.), El aprendizaje cooperativo en la universidad del siglo XXI. Propuestas, estrategias y reflexiones (p. 11-24). Graó
- Connac, S. (2017). La coopération entre élèves. Canopé.
- Connac, S. (2020). La coopération, ça s'apprend. Mon compagon quotidien pour former les élèves en classe coopérative. ESF Sciences humaines.
- Connac, S. (2021). La cooperación entre el alumnado. Marge Books-Montaber
- Correa, A. D., Correa, T., y Pérez, D. (2011). Comunicación aumentativa: una introducción conceptual y práctica. Universidad de la Laguna.
- Del Prette, A., Del Prette, Z., y Barreto, M. C. M. (1999). Habilidades sociales en la formación profesional del psicólogo: análisis de un programa de intervención. *Psicología conductual*, 7(1), 27-47.
- Faye, Eleanor E. y col.(trad. 1997). Clínica de la Baja Visión. Manuales. Madrid: ONCE.
- Frost, L. & Bondy, A. (2009). El manual de PECS. Newark: Pyramid Educational Consultants.
- Fuller, D., & Lloyd, L. (1997). Symbol selection. En L. Lloyd, D. Fuller y H. Arvidson (Eds.), *Augmentative and alternative communication: Handbook of principles and practice* (pp. 214–225). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Gavaldà, A. (2000). Com abordar valors cooperatius a l'ensenyament?. *Cooperació Catalana*, 226, 14-17.
- Gavaldà, A. (coord.) (2016). El treball cooperatiu. Una estratègia per ensenyar i aprendre des de les ciències socials. Publicacions Universitat Rovira i Virgili – Universitat de Vic
- Gómez-Taibo, M. L. (2003). Acceso léxico en la lectura de personas con parálisis cerebral usuarias de comunicación aumentativa y alternativa.
- Gutiérrez, María. (2002). Manual de evaluación y entrenamiento en Habilidades Sociales para personas con Retraso Mental. España: Junta de Castilla y León
- Hourcade, J.J.; Parette, P. (2001) Providing assistive technology information to professionals and families of children with MRDD: Interactive CD-ROM technology. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*. Sep; 36(3): 272-279
- Irigoyen, A. (2021). El treball cooperatiu en l'educació: peça clau pera la construcció d'un futur més democràtic i de participació responsable. A J.M. Pons-Altés (coord.), *Ciudadania compromesa*

- i educació. Propostes per al foment de la memòria democràtica (p. 11-26). Publicacions URV. <http://llibres.urv.cat/index.php/purv/catalog/book/483>
- Irigoyen, A. (2021). Entrevista a Sylvain Connac. *Comunicació Educativa*, 34, 7-51. <https://doi.org/10.17345/comeduc20217-51>
- Johnson, D.W., Johnson, R.T., y Holubec, E.J. (1999). El Aprendizaje cooperativo en el aula. Paidós.
- Johnson, D.W. y Johnson, R.T. (2014). La evaluación en el aprendizaje cooperativo. Cómo mejorar la evaluación individual a través del grupo. Ediciones SM.
- Kanski, Jack J. (2002) "Oftalmología Clínica", Ed Harcourt
- Lacunza, A. B., y de González, N. C. (2011). Las habilidades sociales en niños y adolescentes. Su importancia en la prevención de trastornos psicopatológicos. *Fundamentos en humanidades*, 12(23), 159-182.
- Linehan, M.M. (1984). Interpersonal effectiveness in assertive situations. En Bleechman, E.A. *Behavior modification with women*. New York: Guilford Press.
- Llorens Macián, B. (2000) Introducción y enseñanza del sistema Minspeak de comunicación aumentativa. Guía para el profesional
- Lloyd, L., & Fuller, D. (1986). Toward an augmentative and alternative communication symbol taxonomy: A proposed superordinate classification. *Augmentative and Alternative Communication*, 2, 165-171.
- Marín, D. F. A., i Pérez, F. J. S. (2003). *Tecnologías de ayuda en personas con trastornos de comunicación*. Nau Llibres.
- Martínez, Liébana, I. (coord.) (1999/2000). Aspectos evolutivos y educativos de la deficiencia visual. Madrid: ONCE, volúmenes I y II.
- Matey, M.A.; Bastarrechea, P.; Blocona, C. y all (2011). Discapacidad Visual y Autonomía Personal. Enfoque Práctico de la Rehabilitación. Manuales, Madrid: ONCE
- Meichenbaum, D., Butler, L. & Grudson, L. (1981). Toward a conceptual model of social competence. En J. Wine y M. Smye (Comps.), *Social competence*. Nueva York, Guilford Press.
- Monjas Casares, M.I. (2002). La competencia personal y social: presente y futuro. Jornadas sobre habilidades sociales. Valladolid.
- Montecinos, J. P. (2000). Adquisición y desarrollo del lenguaje y la comunicación: una visión pragmática constructivista centrada en los contextos. *Límite: revista de filosofía y psicología*, (7), 54-66.
- Morales, F.M., Fernández, F.J., Infante, L., Trianes, M.V. y Cerezo, M.T. (2010). Eficacia de una intervención para incrementar apoyo social en adolescentes discapacitados motores a partir del voluntariado de estudiantes de educación secundaria. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 41(1), 141-152.
- Nielfa, F. (2016). Aprendo en el recreo: una guía para desarrollar habilidades sociales en alumnos con TEA en el entorno educativo.
- Organización Mundial de la Salud (OMS) "Clasificación internacional del funcionamiento, de la discapacidad y de la salud (CIF). Imsero. Madrid.
- Ovejero, A. (2018). Aprendizaje cooperativo crítico. Mucho más que una eficaz técnica pedagógica. Pirámide
- Palmi, J.E., (2007) La percepció: Entrenament Funcional de la Visió. Dossier Visió i Esport. Apunts de Educació Física i Esports. N°88 Lleida, INEFC Catalunya

- Pérez, A. R. (2007). Principales modelos de socialización familiar. *Foro de educación*, 5(9), 91-97.
- Pujolàs, P. (2001). Atención a la diversidad y aprendizaje cooperativo en la educación obligatoria. Aljibe
- Pujolàs, P. (2008). El aprendizaje cooperativo. 9 ideas clave. Barcelona: Graó.
- Pujolàs Maset, P. (2008). Cooperar per aprendre i aprendre a cooperar: el treball en equips cooperatius com a recurs i com a contingut. *Suports: Revista catalana d'educació especial i atenció a la diversitat*, 12, 1, 21-37. <https://raco.cat/index.php/Suports/article/view/120854>
- Rosell, C., y Basil, C. (1998). Sistemas de signos manuales y sistemas de signos gráficos: características y criterios para su uso. *Sistemas de Signos y Ayudas Técnicas para la Comunicación Aumentativa y la Escritura: Principios Teóricos y Aplicaciones*. Barcelona: Masson, SA, 7-21.
- Rué, J. (1991) El Treball cooperatiu. L'organització social de l'ensenyament i l'aprenentatge. Barcelona: Barcanova
- SCHLESINGER, H. S. (1978). The actiusion of Bimodal language. En Sign Language of the Deaf: Psychological, linguistic and sociological perspective. Y. M. SCHLESINGER Y L. NAMIR (Eds.) N.Y. Academic Press.
- Torres, S., y Gallardo, M. V. (2001). Introducción a los sistemas de comunicación aumentativa (CSA). *Sistemas alternativos de comunicación. Manual de comunicación aumentativa y alternativa: sistemas y estrategias*, 25-42.
- Urquía, R. P. (2015). Habilidades de comunicación y promoción de conductas adaptadas de la persona con discapacidad. UF0800. Tutor Formación.
- Valdez, D. (2001) Autismo, enfoques actuales para padres y profesionales de la salud y la educación. 2 Tomos. Buenos Aires: Fundec.
- Vandeerheiden, G. & Lloyd, L.L. (1996) Communication Systems and their components. En S.W. Blackstone (Ed) Augmentative communication: an introduction (pag. 49-163) Rockville: American Speech Language Hearing Association.
- Varios autores (2002) "Visual Standards. Aspects and ranges of Visual Loss" International Council of Ophtalmology, Sidney.
- Vila López, J. M. (dir.) (1994). Apuntes sobre rehabilitación visual. Madrid: ONCE.

Bibliografia complementària

- Fernández del Campo, J. E. (2001). Desafíos didácticos de la lectura braille. Madrid: Organización Nacional de Ciegos Españoles, Dirección de Educación.
- Gil Ciria, M.C. (1993). La construcción del espacio en el niño a través de la información táctil, Madrid, ONCE.
- Gómez Viñas, P. y Romero Rey E. (Coord.) (2004). Sordoceguera, un análisis multidisciplinar. Madrid: ONCE.
- Hyvärinen, L. (1988). La visión normal y anormal en los niños. Madrid: ONCE.
- Inde, K. y Báckman, O. (1988). El adiestramiento de la visión subnormal. Madrid: ONCE.

Junta de Andalucía (1994) El niño ciego en la escuela, iniciación al Braille. Málaga: Junta de Andalucía.

Lucerga Revuelta, R. (1993). Palmo a palmó. Madrid: ONCE.

Webgrafia

- Intervenció Educativa i Discapacitat Visual (INTEREDVISUAL):
<http://www.juntadeandalucia.es/averroes/caidv/interedvisual>
- Organització Nacional de Cecs (ONCE): <http://www.once.es>
- Pàgina d'Educació de la ONCE: <http://educacion.once.es/>
- Serveis educatius CREDV CRE ONCE BARCELONA <https://agora.xtec.cat/credv/>
- Curs en línia:
https://ateneu.xtec.cat/wiki/form/wikiexport/cursos/escola_inclusiva/d232/index
- Material sobre discapacitat visual:
<http://educalab.es/-/educacion-inclusiva-discapacidad-visual>

Vídeos divulgatius sobre l'ull i la visió.

- <https://youtu.be/6QiwUDjuDTY> (lo que sucede dentro de tus ojos)
 - https://youtu.be/amGWOEk2L_M (partes del ojo humano: anatomía y funcionamiento del ojo para niños)
 - <https://youtu.be/jw2kPofWHUk> (vía neurofisiológica de la visión)
 - https://youtu.be/_Y1OGO6jQ1w Viaje de los impulsos visuales por las vías ópticas.
- Simulación

Aquesta obra està subjecta a una llicència de *Reconeixement-No Comercial-Sense Obra Derivada 4.0 Internacional de Creative Commons*